

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 16 grudnia 2022 r.

Poz. 6811

UCHWAŁA NR XVI/225/2022 RADY GMINY WOJSŁAWICE

z dnia 28 września 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami na lata 2022-2025 dla Gminy Wojsławice

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559, z późn. zm.), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Wojsławice uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2022-2025 dla Gminy Wojsławice, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Wojsławice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodnicząca Rady Gminy
Wojsławice

Jolanta Jabłońska

Załącznik do uchwały Nr XVI/225/2022

Rady Gminy Wojsławice

z dnia 28 września 2022 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2022-2025 DLA GMINY
WOJSŁAWICE**

Opracowanie: Mateusz Wrześniewski

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ	17
4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW	19
5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	23
6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	42
7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT	53
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	54
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	58
10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	59
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	59
12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY WOJSŁAWICE	72
13. WYKAZ OBIEKTÓW GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	73

1. WSTĘP**CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY WOJSŁAWICE**

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Wojsławice na lata 2022 – 2025” jest ukierunkowanie polityki Samorządu, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021, poz. 710, 954)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art.5. wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.” W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1372).

·art. 7 ust. 1 pkt. 9

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

- 9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471, 782, 1086, 1378, Dz. U. z 2021 r. poz. 11, 741).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2, ust. 2, pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art.51. ust. 1. wskazuje, że sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego oznaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;
- 2) inwestycji celu publicznego oznaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;
- 3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt.2 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z: wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art.64. ust. 1. wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 3, art. 52, art. 53 ust. 3-5a i 5d, art. 54, art. 55 i art. 56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 11, 234, 282, 784).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępnie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. Wrazie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy

naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art.29. ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1–4, wykonywane:

- 1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,
 - 2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia
- przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1668).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcie audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art.8. ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2021 r. poz. 1038, 1243, 1535).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 802, 868, 1047, 1162, 1535, 1642, 1648, 1718).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art.101. ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021 r. poz. 1098, 1718).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1.: park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Art.83a. wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Art.

13 ust. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyfikacyjny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1. podział nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział, z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1, wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170 z późn. zm. Dz. U. z 2021 poz. 401, 1558).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 164),

- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 10 września 2019 (Dz. U. z 2019 poz. 1886), zmieniające rozporządzenie z dnia 26 maja 2011 (Dz. U. z 2011 poz. 661) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2019 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89 poz. 510);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 nr 124 poz. 1304 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

okrajobrazami kulturowymi,
oukładami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
odziałami architektury i budownictwa,
odziałami budownictwa obronnego,
oobiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
ocmentarzami,
oparkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
omiejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

odziałami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
okolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

onumizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

owytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

omateriałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),

oinstrumentami muzycznymi,

owytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

oprzedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6 ust. 2 ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku nieruchomego oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,

- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. Na rok 2021 w całym kraju było 105 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. W przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także jest programem rozwoju określonym w art. 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu gminy.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 to Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014–2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich
3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych — konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel — przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych — realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz — dla obiektów rangi międzynarodowej — wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO. Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjały rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno-przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej

polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

ØPriorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

·Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków

·Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne

·Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

ØPriorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

·Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego

·Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet I tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 został przyjęty 2 września 2019 r. Powstał w oparciu o przepisy art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest zgodny z założeniami programu krajowego.

Program spełnia rolę promującą idee ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w województwie lubelskim. Jego głównym celem jest wyznaczenie pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie 4 lat. W Programie podjęto także problem dziedzictwa niematerialnego, które rozszerza. W dokumencie wyznaczono cele strategiczne, operacyjne oraz powiązane z nimi działania, których realizacja przyczyni się do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego. Służyć temu ma wyznaczenie następujących celów strategicznych i operacyjnych związanych jednostkami samorządu terytorialnego:

Cel strategiczny I. Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno - gospodarczego regionu.

Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi.

Działanie 1 Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego.

Działanie 2 Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Działanie 3 Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.

Działanie 4 Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojсковых oraz obiektów archeologicznych.

Działanie 6 Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.

Cel operacyjny 2. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Działanie 1 Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.

Działanie 2 Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Działanie 3 Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.

Działanie 4 Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.

Działanie 5 Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.

Działanie 6 Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.

Cel strategiczny II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno - ekonomiczny.

Cel operacyjny 1. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

Działanie 1 Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.

Działanie 2 Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmocniania społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.

Działanie 3 Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.

Działanie 4 Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnych i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.

Działanie 5 Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.

Cel operacyjny 2. Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

Działanie 1 Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno - ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.

Działanie 2 Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.

Działanie 3 Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.

Działanie 4 Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno - ekonomicznego.

Działanie 5 Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.

Działanie 6 Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.

Powyższe zadania mają charakter otwarty, postulatywny, skierowany na zainicjowanie zainteresowania opieką nad zabytkami całego województwa rozumianego także jako wspólnota społeczna. Nie rodzi skutków finansowych dla województwa. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy udziale mieszkańców województwa, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, czy działalność społeczna).

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO NA LATA 2014-2020 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2030

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 z perspektywą do roku 2030 jest dokumentem strategicznym o charakterze długofalowym, wyznaczającym cele i kierunki rozwoju województwa lubelskiego. Przyjęto go uchwałą Sejmiku Województwa Lubelskiego Nr XXIV/406/2021 z dnia 29 marca 2021 r.

Strategia dość ogólnie traktuje tematykę ochrony dziedzictwa kulturowego, wskazano jednakże priorytety rozwoju województwa w tym zakresie, poprzez pomnażanie dziedzictwa kulturowego oraz jego wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju społecznego. Ponadto w częściach poświęconych turystyce oraz ochronie dziedzictwa kulturowego strategia podkreśla potrzebę:

1. ochrony krajobrazu kulturowego głównych ośrodków turystycznych,
2. umacniania publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania,
3. wykorzystywania dziedzictwa kulturowego regionu jako elementu wzbogacania rynku pracy (promocja zewnętrzna),
4. stworzenia sprawnego systemu finansowania rewaloryzacji zabytków.

Treść dokumentu zgodna jest z założeniami niniejszego programu, gdzie podkreśla się konieczność finansowania z budżetu gminy prac renowacyjnych, a także zaleca się wykorzystanie zabytków w działaniach promocyjnych gminy.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego jest najważniejszym dokumentem strategicznym mającym na celu realizację zasad ładu przestrzennego w województwie lubelskim. Określa on zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu. Plan nie posiada ustalonego czasokresu obowiązywania, ale jest to dokument komplementarny i spójny ze Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego. Przyjęty został uchwałą Sejmiku Województwa Lubelskiego Nr XI/162/2015 z dnia 30 października 2015 r. Plan wskazuje cele strategiczne zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego. Są to:

- poprawa jakości środowiska kulturowego poprzez ochronę wartości regionalnych,
- rewaloryzacja zasobów zabytkowych,
- kształtowanie rozwoju w ciągłości (kontynuacji) historycznej i kulturowej,
- oporzędowanie struktury przestrzennej celem optymalizacji intensywności zabudowy i poprawy estetyki krajobrazu województwa.

Trzy główne cele zagospodarowania przestrzennego w województwie lubelskim:

Cel 1 – Efektywne wykorzystanie stanu zainwestowania, na które składa się m.in. ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego o najwyższych wartościach.

Cel 2 – Tworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju województwa i podnoszenie poziomu i jakości życia mieszkańców przez m.in. poprawę walorów estetycznych struktur przestrzennych i krajobrazu.

Cel 3 – Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i konkurencyjności obszaru województwa, a przede wszystkim m.in. zwiększenie atrakcyjności województwa z punktu widzenia walorów środowiska i kontaktów z bliższym i dalszym otoczeniem.

W sferze zagospodarowania przestrzennego - środowisko kulturowe sformułowano następujące cele:

Cel główny: Ochrona i pomnażanie dziedzictwa kulturowego oraz jego wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju społecznego i gospodarczego.

Cele operacyjne:

- umacnianie publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania;
- tworzenie warunków ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego regionu jako miejsca spotkań trzech różnych kultur: łacińskiej, prawosławnej i żydowskiej;
- tworzenie warunków powszechnej dostępności dóbr kultury niezależnie od środowiska społecznego i miejsca zamieszkania.

W sferze zagospodarowania przestrzennego – środowisko przyrodnicze sformułowano następujące cele:

Cel główny: Kształtowanie struktur przestrzennych powstrzymujących dewaloryzację środowiska i umożliwiającą aktywną ochronę jego wartości

w warunkach gospodarczego wykorzystania.

Cele operacyjne:

- dostosowanie zagospodarowania przestrzennego do cech naturalnych, predyspozycji, walorów i odporności środowiska na antropopresję – harmonizacja zagospodarowania przestrzennego z układem przyrodniczym;
- zachowanie i pomnażanie dziedzictwa przyrodniczego i walorów krajobrazowych.

W sferze zagospodarowania przestrzennego – sieć osadnicza sformułowano następujące cele:

Cel główny: Tworzenie warunków racjonalnej i ekonomicznie efektywnej urbanizacji województwa.

Cele operacyjne:

- wspomaganie rozwoju sieci miast i innych ośrodków generujących aktywizację społeczno-gospodarczą;
- wdrażanie wzorów wielofunkcyjnego modelu obszarów wiejskich.

W sferze zagospodarowania przestrzennego – infrastruktura społeczno – gospodarcza sformułowano następujące cele:

Cel główny: Kształtowanie optymalnego przestrzennie, funkcjonalnie

i ekonomicznie modelu wyposażenia regionu w obiekty i urządzenia infrastruktury społeczno-gospodarczej, służącej wzmocnieniu jego atrakcyjności rozwojowej, konkurencyjności i jakości życia mieszkańców.

Cel operacyjny:

- rozwój bazy turystycznej i rekreacyjnej w warunkach ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych.

Naczelną zasadą zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego określono wpisanie dziedzictwa kulturowego w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz, co dotyczy zarówno zespołów, jak i poszczególnych obiektów zabytkowych.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego ustalono również zasady gospodarowania przestrzenią do których zaliczono m.in.: szczególną ochronę i oszczędne wykorzystanie przestrzeni nieurbanizowanej, stanowiącej trudno odnawialny zasób przestrzeni regionu, ze szczególnym uwzględnieniem m.in. krajobrazów wiejskich o zachowanej tożsamości kulturowej.

Wiodące działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego regionu lubelskiego obejmują takie dziedziny, jak:

- ochrona miast historycznych (ochrona, konserwacja, rewaloryzacja i rewitalizacja historycznej substancji i struktury zabytkowej oraz kreowanie wizerunku zespołu zabytkowego jako żywego elementu współczesnego i rozwijającego się miasta);
- rewaloryzacja krajobrazów (najcenniejszych założeń kompozycyjnych i krajobrazowych);
- zabytki sakralne;
- obszary archeologiczne;
- ochrona krajobrazu kulturowego;
- działania proturystyczne – zagospodarowanie obiektów historycznych i zasobów kulturowych dla potrzeb turystyki.

Główne kierunki i priorytety działań w zakresie ochrony obiektów dziedzictwa kulturowego w województwie:

·prowadzenie ochrony konserwatorskiej poprzez konserwację będącą działaniem zmierzającym do permanentnego utrzymania zabytków w stanie gwarantującym zachowanie ich wartości, rewaloryzację i adaptację do nowych funkcji oraz „kontynuację” czyli tworzenie współczesnego otoczenia zabytków w nawiązaniu do tradycji.

- kształtowanie harmonijnego krajobrazu kulturowego.

·tradycja i tożsamość kulturowa – utrzymanie ciągłości tradycji i tożsamości ludności z miejscem zamieszkania.

- rozwój aktywności kulturalnej.

PROGRAM ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Program określa stan środowiska kulturowego województwa lubelskiego. W diagnozie przedstawione zostały instytucje i organizacje pełniące role kulturotwórczą, nakłady finansowe jednostek samorządu terytorialnego na kulturę oraz dane dotyczące uczestnictwa w kulturze różnych grup ludności. Dokument nie ma charakteru prawa miejscowego i nie wskazano czasokresu jego obowiązywania.

Przeprowadzona diagnoza, pozwoliła na wskazanie słabych i mocnych stron sfery kulturowej województwa. Do mocnych stron zaliczono m.in. bogate dziedzictwo kulturowe – wysokie nasycenie obszarów wiejskich w województwie obiektami kultury – ciekawymi i różnorodnymi oraz wielokulturowy charakter dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

Słabe strony to m.in.: niskie nakłady finansowe na kulturę, w tym na remonty i konserwację zabytków oraz brak badań, analiz i opracowań dotyczących środowiska kulturowego na obszarach wiejskich.

Szans rozwoju kultury upatruje się w działaniach takich jak: możliwość wykorzystania funduszy strukturalnych w sferze kultury czy rozwój turystyki.

Prognoza rozwoju środowiska kulturowego opracowana w ramach programu wskazuje, że działalność kulturalna i dziedzictwo narodowe będą stanowiły w przyszłości niezwykle ważny czynnik konkurencyjności regionów, z tego też względu należy traktować kulturę nie tylko jako odbiorcę efektów wzrostu gospodarczego, ale właśnie jako stymulatora rozwoju.

KONCEPCJA PROGRAMOWO – PRZESTRZENNA ROZWOJU TURYSTYKI I REKREACJI W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Celem nadrzędnym koncepcji jest „Podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa, zwiększenie ruchu turystycznego przy jednoczesnym zachowaniu walorów kulturowych i przyrodniczych regionu”.

W ramach tego celu wyznaczono następujące priorytety:

Priorytet 1. Tworzenie i rozwój markowych produktów turystycznych

Cel operacyjny 1.1 Podnoszenie konkurencyjności produktów strategicznych dla rozwoju turystyki w województwie

Kierunki działań celu:

- kreowanie nowoczesnej oferty turystycznej w oparciu o walory kulturowe markowych produktów turystycznych,
- utrzymywanie i promowanie istniejących kulturowych szlaków turystycznych,
- lepsza ochrona i ekspozycja istniejących atrakcji turystycznych województwa, a zwłaszcza dziedzictwa kultury, historii i unikatowych walorów przyrodniczych,
- poprawa wizerunku i postrzegania województwa lubelskiego.

Priorytet 2. Kształtowanie walorów turystycznych województwa

Cel operacyjny 2.1 Podnoszenie atrakcyjności poprzez ochronę, ekspozycje zasobów kulturowych i przyrodniczych

Kierunki działań celu:

- ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej,
- ochrona kulturowa, wzbogacenie kulturowe regionu (m.in.: ochrona i rewaloryzacja, a także podniesienie ekspozycyjności wszystkich zabytkowych zespołów architektonicznych obiektów drewnianych i murowanych oraz zespołów urbanistycznych ochrona i rewaloryzacja oraz podniesienie ekspozycyjności wszystkich sanktuariów w regionie).

Priorytet 3. Rozwój infrastruktury turystycznej i usług turystycznych

Cel operacyjny 3.3 Wsparcie rozwoju infrastruktury uzupełniającej

Kierunek działań celu:

- dostosowanie istniejących placówek kultury do potrzeb ruchu turystycznego i ich szersze udostępnienie dla turystów.

Koncepcja wskazuje główne kierunki kształtowania przestrzeni turystycznej województwa lubelskiego oraz określa czynniki atrakcyjności turystycznej wskazanych obszarów i rejonów. Zaliczyć do nich można:

- występowanie zespołów i obiektów zabytkowych o wysokich walorach dziedzictwa kulturowego oraz sanktuariów,
- walory przyrodnicze i krajobrazowe,
- walory kulturowe,
- sposoby udostępniania walorów turystycznych obszaru.

Koncepcja zwraca też uwagę na ważną rolę turystyki kulturowej. Wykreowanie wydarzeń i imprez kulturalnych oraz miejsc z nimi związanych jest szansą dla regionu. Główne kierunki rozwoju sektora turystycznego to m.in.:

- turystyka krajoznawcza - indywidualna i zorganizowana (wycieczkowa) wykorzystująca dziedzictwo kulturowe, oparte o ekspozycje zabytków oraz bogatą i barwną historię regionu;
- turystyka wielokulturowego pogranicza – związana z różnorodnością i wielokulturowością historyczną regionu;
- turystyka promocyjna - związana z walorami turystycznymi lubelskiej wsi, z obyczajami, czy twórczością ludową, walorami etnograficznymi, folklorem. Tradycje kultury ludowej kultywowane są w wielu miejscowościach regionu, a ich ochronie i popularyzacji służy szereg festiwali i przeglądów. Obejmuje ona także promocję organizowanych przez organizacje i samorządy cyklicznych imprez artystycznych, folklorystycznych czy też sportowych;

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU CHEŁMSKIEGO

Na rok 2022 powiat chełmski nie posiada opracowanego Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY WOJSŁAWICE

Studium stwierdza, że krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Najistotniejszymi elementami krajobrazu kulturowego na terenie gminy Wojsławice są:

- zabytkowe obiekty wpisane do rejestru i gminnej ewidencji zabytków,
- historyczny układ urbanistyczny miejscowości Wojsławice,
- miejsca pamięci - mogiły, pomniki,
- krzyże i kapliczki przydrożne.

Ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego w gminie Wojsławice powinna polegać na:

· ochronie historycznie ukształtowanego i zachowanego układu urbanistycznego obejmującego zabudowę miejską z XIX/XX w. z czworobocznym rynkiem oraz z akcentami monumentalnych zespołów architektonicznych: kościelnego, cerkiewnego i bożniczego, w szczególności poprzez:

- zachowanie historycznie ukształtowanej siatki ulic i placów,
- uwzględnianie przy podziałach wtórnych nieruchomości przyległych do zespołu ruralistycznego, historycznych zasad wydzielania nieruchomości i tradycyjnego sposobu rozmieszczania zabudowy na działkach budowlanych,
- zachowanie ciągłości historycznie ukształtowanych linii zabudowy i wnętrz urbanistycznych,
- utrzymanie istniejącej zabudowy historycznej i realizację nowej w nawiązaniu do tradycyjnej, w zakresie: gabarytów, kształtów dachów, kolorystyki pokryć dachowych i elewacji, detali architektonicznych,
- utworzeniu parku kulturowego;
- ochronie obiektów zabytkowych przed dewastacją poprzez ich utrzymanie w dobrym stanie technicznym i użytkowanie niezagrażające zachowanemu ich wartościom kulturowym (np.: w przypadku zmiany sposobu użytkowania, prowadzonych remontach, przebudowach);
- wyeksponowaniu w przestrzeni obiektów zabytkowych poprzez:
 - zakaz lokalizowania w bezpośrednim otoczeniu zabytku, na przedpolu widokowym, osi, otwarciu widokowym obiektów o wysokości lub gabarytach przesłaniających widok na zabytek, obiektów o skrajnie odmiennej architekturze oraz naziemnych i nadziemnych obiektów infrastruktury technicznej wpływających niekorzystnie na odbiór wizualny zabytku,
 - zachowanie w miarę możliwości wokół zabytku przestrzeni niezabudowanej;
 - realizacji nowej zabudowy o usystematyzowanych spójnych cechach architektonicznych, zwłaszcza w zakresie: geometrii dachów, kolorystyki pokryć dachowych i elewacji zewnętrznych oraz detali architektonicznych;
- ochronie istniejących na terenie gminy: kapliczek i krzyży przydrożnych, miejsc pamięci, cmentarzy historycznych.

W odniesieniu do zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich we wszystkich działaniach planistycznych, projektowych i realizacyjnych. Zasady kształtowania przestrzennego i prowadzenia wszelkich inwestycji, w tym zmiany sposobu zagospodarowania terenu, zmiany sposobu użytkowania obiektów oraz podziałów historycznych założeń winny być podporządkowane uwarunkowaniom konserwatorskim. Wszelka działalność inwestycyjna prowadzona przy tych obiektach i w otoczeniu zabytku musi odbywać się na zasadach określonych w przepisach odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W stosunku do obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków gminy Wojsławice, ustala się:

- ochronę obiektów przed zniszczeniem i likwidacją, chyba że wynika ona ze względów bezpieczeństwa,
- ograniczenie zmian w historycznym wyglądzie obiektów zabytkowych – zachowanie oryginalnych detali architektonicznych,
- przy prowadzeniu prac remontowych i modernizacyjnych, w miarę możliwości, stosowanie materiałów takich jak zastosowane były pierwotnie,
- nadawanie nowych funkcji użytkowych niezagospodarowanym obiektom zabytkowym, rewaloryzację parków, cmentarzy, miejsc pamięci.

Zabytkowe mogiły i cmentarze wojenne, poza ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podlegają także ochronie na mocy ustawy z dnia 28 marca 1933 roku o grobach i cmentarzach wojennych.

Dla zabytków archeologicznych (stanowisk) wyznacza się strefy ochrony archeologicznej, w granicach ich zasięgu oznaczonego na rysunku „kierunków” studium. W obrębie tych obszarów wszelka działalność inwestycyjna, związana z prowadzeniem prac ziemnych (kubaturowa, liniowa, drogowa) oraz

zmiany w użytkowaniu gruntu wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, na zasadach określonych w przepisach odrębnych.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY WOJSŁAWICE

6.1 CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA GMINY WOJSŁAWICE

Gmina Wojsławice leży we wschodniej części Wyżyny Lubelskiej, w subregionie zwanym Działy Grabowieckie. Od północy graniczy z gminami Leśniowice i Żmudź, od zachodu z gminą Kraśniczyn, od wschodu z gminą Białopole, a od południa z gminami Grabowiec i Uchanie. Powierzchnia gminy wynosi 110 km². W gminie Wojsławice na koniec 2021 roku mieszkało 3716 osób. Ludność zamieszkuje 23 miejscowości, w których utworzono 26 sołectw. Siedziba gminy – Wojsławice jest dawnym miasteczkiem. Prawa miejskie otrzymała w 1440 r. straciła w wieku XIX. Pełni obecnie dla mieszkańców gminy funkcję ośrodka administracyjnego, handlowo – usługowego oraz kulturalnego.

Podstawę systemu komunikacyjnego gminy tworzą drogi o dużym znaczeniu: Chełm – Wojsławice – Grobowiec – Zamość oraz Lublin – Krasnystaw – Wojsławice – Hrubieszów do przejścia granicznego z Ukrainą w Zosinie, daje to duże możliwości otwarcia gminy praktycznie we wszystkich kierunkach: północnym do Chełma – 27 km, zachodnim do Krasnegostawu – 34 km i Lublina – 86 km, wschodnim do Hrubieszowa – 35 km oraz południowym do Grabowca – 16 km oraz Zamościa – 34 km.

Krajobraz gminy jest urozmaicony, typowo lessowy, charakteryzujący się bogatym urzeźbieniem, licznymi wąwozami i pofalowaniem terenu. Wąwozy osiągają długość od 1,5 do 2,0 km przy średniej głębokości ok. 12,0 m. Wzniesienia dochodzą do 290 m, a najwyższe z nich w okolicy Majdanu Nowego sięga 307 m n.p.m.. Wysokości względne dochodzą do 70 m. Pod powłoką lessową, grubą na 15 - 20 m kryje się wszędzie podłoże kredowo-marglowe. Poza lessami występują tutaj czamozie, gleby gliniaste, rędziny, i piaski. Gleby w gminie Wojsławice są urodzajne.

Poza rzeką Wojsławką z jej drobnymi dopływami przez gminę przepływa rzeka Welnianka, lewy dopływ Bugu. Między źródłami tych rzek, wzdłuż linii Huta - Poniatówka - Nowy Folwark , przebiega dział wodny między dorzecziami Bugu i Wieprza. Główną rzeką przepływającą przez teren gminy jest Wojsławka - jej górny około 12-kilo- metrowy odcinek wraz z obszarem źródłiskowym znajdują się na terenie gminy Wojsławice. Rzeka jest w znacznym stopniu uregulowana.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY

Najstarsze wzmianki o wsi Wojsławice pochodzą z początku XV wieku, kiedy w 1404 roku nazwa miejscowości pojawia się w albumie studentów Uniwersytetu Krakowskiego: Andreasa, Nicolasa i Johanna Roslay z Wojsławic w diecezji chełmskiej. Nazwisko kolejnego studenta, Stephanusa Stanisłai de Wojslawycze pojawia się w albumie w 1480 roku.

Lokacja Wojsławic na prawie magdeburskim miała miejsce prawdopodobnie około 1440 roku, w wyniku starań Jana Ligęzy Czyżowskiego, jednak zanim to nastąpiło, miejscowość była kilkakrotnie wzmiankowana w źródłach historycznych. W 1434 roku Wojsławice zostały przyłączone do parafii kumowskiej. Wiadomo również, że w 1431 roku zostały zniszczone podczas walk ze Świdrygiełłą jednak już w 1437 roku włości wojsławickie (Wojsławice, Krasne, Krasne Stare, Surohow) za 1200 grzywien kupił kasztelan krakowski Jan Ligęza z Czyżowa. Samodzielna parafia wojsławicka powstała około 1440 roku i prawdopodobnie wówczas miała też miejsce fundacja pierwszego kościoła. Niestety, nie zachował się dokument lokacji miasta. Został zniszczony podczas najazdu tatarskiego, około świąt Bożego Narodzenia w 1490 roku. Już w 1446 roku w Wojsławicach odbył się szósty sejmik Ziemi Chełmskiej, co świadczy o znaczącej roli tego miasteczka politycznych strukturach regionu. Z 1508 roku pochodzi akt prawny Hieronima Zakliki nadający mieszczanom przywileje kupieckie i handlowe, zezwalający na dwa jarmarki roczne (dzień św. Onufrego i Katarzyny) i jeden cotygodniowy (wtorkowy).

W 1598 roku, na prośbę mieszkańców, przywilej został powtórzony przez wnuka Hieronima – Mikołaja Zaklikę. W dokumencie jest mowa o prawie do sądownictwa, powołaniu szkoły parafialnej, uposażeniu kościoła, trzech cerkwiach prawosławnych oraz o ustanowieniu samorządu miejskiego. W 1755 roku król August III, na prośbę Feliksa Potockiego, kasztelana słońskiego i starosty krasnostawskiego, zatwierdził cztery jarmarki (Trzech Króli, św. Józefa, św. Bartłomieja, św. Apostołów Szymona i Judy). Z końca XVIII wieku pochodzi przywilej pięciu jarmarków (12 lutego, 20 marca, 8 września, 28 października, 17 grudnia) wyjednany przez Humbelinę Kurdwanowską u króla Stanisława Augusta.

Podczas pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej Wojsławice zostały włączone do Austrii (granica przebiegała na linii Kraśniczyn–Wojsławice–Uchanie). Po korekcie granic w 1775 roku miejscowość wróciła do Polski, a granica polsko-austriacka biegła odtąd wzdłuż południowej rubieży ziemi wojsławickiej. Kolejną zmianę przyniósł rok 1795, kiedy w wyniku trzeciego rozbioru Polski Wojsławice ponownie weszły w skład cesarstwa austriackiego. W 1815 roku, po Kongresie Wiedeńskim, Wojsławice jako część nowo utworzonego, podległego carowi rosyjskiemu, Królestwa Polskiego zostały włączone do Rosji. W 1912 roku ziemia wojsławicka stała się częścią Guberni Chełmskiej i jako taka została wyłączona z Królestwa Polskiego. W 1918 roku, na mocy traktatu brzeskiego, ziemia chełmska (razem z Wojsławicami) została przypisana powstającemu państwu ukraińskiemu.

Przed II wojną światową Wojsławice liczyły ok. 3200 mieszkańców, w skład których wchodziło: Polacy, Żydzi i Ukraińcy. W 1932 roku powstały w Wojsławicach dwie komórki KPP.

W czasie II wojny światowej przez Wojsławice przechodziły liczne oddziały wojska polskiego ze składu Frontu Północnego idące z rejonu Chełma na południe, w stronę Zamościa i Tomaszowa, m.in. grupa operacyjna kawalerii gen. Andersa po walkach w rejonie Sawina. W Majdanie Ostrowskim 20 września 1939 roku stacjonowała 41 dywizja piechoty gen. W. Piekarskiego przeprowadzając reorganizację. 25 maja 1940 roku SS rozstrzelało 12 osób a 100 wywieziono do Niemiec. Całkowicie zlikwidowano ludność żydowską.

W Wojsławicach powstała siatka AK i BCh. W 1941 roku zorganizowano we wsi komórkę organizacji komunistycznej "Czerwona Partyzantka" (1942 rok, działał oddział pod dowództwem "Jurka"). W okolicy działała również grupa partyzancka dowodzona przez Konstantego Mastalerza ps. Stary (bitwa pod Nowym Folwarkiem – czerwiec 1942, 10 kwietnia 1944 roku zniszczenie niemieckiego urzędu pocztowego, inne akcje: likwidacja posterunków policji, urzędów gminnych i mleczarni kontyngentowych). W 1943 roku, w akcji prowadzonej przez Witolda Fałkowskiego ps. Wilk, zniszczono urząd gminny w Wojsławicach, spalono wykazy kontyngentowe i rozbito mleczarnię. 17 kwietnia 1944 roku oddziały AK, BCh i AI, pod dowództwem por. Witolda Fałkowskiego i komendanta miejscowego rejonu AK, stoczyły bitwę o Wojsławice. Była to najpoważniejsza akcja zbrojna na terenie powiatu chełmskiego w czasie okupacji. W hołdzie partyzantom, którzy polegli w bitwie o Wojsławice wystawiono pomnik przy ulicy Uchańskiej, obok domu kultury. Wojsławice zostały wyzwolone 24 lipca 1944 roku przez oddziały 3 Armii Gwardyjskiej I Frontu Ukraińskiego. Po wojnie na terenie gminy działały oddziały UPA.

W 1947 roku Wojsławice zostały zelektryfikowane. Natomiast w 1962 roku zbudowano wodociąg. Powstał również ośrodek zdrowia przy ulicy Uchańskiej, który kilka lat temu został zamknięty. W 1957 roku wzniesiono na gruzach pałacu Poletyllów szkołę, która funkcjonuje do dziś. Przy ulicy Uchańskiej znajduje się wybudowany w 1968 roku Gminny Dom Kultury

6.2 ZABYTKI NIERUCHOME

Na terenie gminy Wojsławice zlokalizowano kilka niezwykle cennych zespołów obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć:

Kościół pw. św. Michała Archaniola wraz z zespołem parku przykościelnego

Pierwszy murowany budynek świątyni powstał z fundacji Mikołaja Czyżowskiego w latach 1603–1608. Około roku 1671 kościół uległ zniszczeniu, odbudowano go około 1687 roku z inicjatywy Stanisława Stefana Czarnieckiego. Na starych fundamentach powstała budowla wzorowana na projekcie Jana Michała Linka, nadwornego architekta Marcina Zamoyskiego. Do bryły korpusu głównego dodano wówczas kaplice, całość zaś zyskała barokowy charakter. Kościół ponownie uległ zniszczeniu w pożarze w 1736 roku (obiekt wyremontowano z inicjatywy Nikodema Kazimierza Woronicza), a następnie w 1754 roku. Na przełomie XVIII i XIX wieku budynek poddano gruntownemu remontowi, drewniany strop zastąpiono sklepieniem z lunetami i dobudowano wieżyczkę z sygnaturką. Kościół ulegał kolejnym zniszczeniom, po których następowały jego kolejne remonty i przebudowy. Obecnie kościół jest jednonawową budowlą z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium i dwiema kaplicami po bokach. Do dwukondygnacyjnej fasady dostawiono przybudówki, pomiędzy którymi na osi znajduje się wejście. Stan zachowania dobry, obiekt jest po gruntownej konserwacji wnętrza (1998–2010), fasady (2012) i fundamentów (2013).

Dzwonnica przykościelna (nr rej. A/320 z 10.05.1967). Istnienie murowanej dzwonnicy odnotowano już w 1763 roku. Pierwotnie budowla stanowiła jednocześnie jednokondygnacyjną bramę na

przykościelny cmentarz. Od strony kościoła do bramy przylegała kostnica. Obecny kształt dzwonnicy jest wynikiem przebudowy z 1948 roku.

Plebania w Wojsławicach

Parterowy, częściowo podpiwniczony budynek mieszkalny z poddaszem użytkowym. Założony na planie prostokąta, z prostokątną przybudówką od strony północno-wschodniej. Budowla kryta dwuspadowym dachem, od frontu posiada dwukolumnowy portyk, nad którym znajduje się balkonik. Budynek jest obecnie nieużytkowany, znajduje się w bardzo złym stanie, grozi zawaleniem.

Kapliczki wotywnie w Wojsławicach

Pięć kapliczek wotywnych (1762). Kapliczki murowane, bielone, wzniesione na planie kwadratu, o namiotowych dachach krytych dachówką. Obiekty zostały ufundowane przez Mariannę Teresę z Daniłowiczów Potocką. Usytuowano je u wjazdów do miasta by, jak głosi legenda, chroniły mieszkańców przed klątwą rabina niesłusznie skazanego na poćwiartowanie. W kapliczkach znajdują się drewniane, pełnoplastyczne, polichromowane rzeźby świętych.

·Kapliczka św. Barbary (ul. Grabowiecka) – z figurą z 1905 roku, autorstwa Michała Olechwiera, (pierwotna rzeźba datowana na 2. połowę XVII wieku uległa zniszczeniu).

·Kapliczka św. Floriana (ul. Uchańska) – pierwotna, drewniana rzeźba świętego została skradziona, obecnie w kapliczce znajduje się figura z tworzywa sztucznego, pomalowana białą farbą olejną.

·Kapliczka św. Michała Archanioła (ul. Krasnystawska) – rzeźbę pierwotnie znajdującą się w kapliczce skradziono, w jej miejsce wstawiono krzyż.

·Kapliczka św. Jana Nepomucena (ul. Uchańska) – z drewnianą, polichromowaną figurą, wejście do kapliczki okratowane.

·Kapliczka św. Tekli (ul. Chełmska) – figura polichromowana, odnowiona ok. 2000 roku, wejście do kapliczki okratowane.

Cerkiew pw. św. Eliasza w Wojsławicach

Jest to jednonawowa świątynia zbudowaną na planie prostokąta, z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Od zachodu znajduje się kruchta, od południa zakrystia. W 1864 roku greckokatolicką cerkiew przemianowano na prawosławną. Obiekt wyremontowano około roku 2000.

Synagoga w Wojsławicach

Jest to murowany budynek na planie wydłużonego prostokąta. Po stronie wschodniej znajdowała się sala męska, po zachodniej przedsionek z babińcem ponad nim. Na elewacjach budynku umieszczono inskrypcję w języku hebrajskim z datą „5663 lat od stworzenia świata”, co oznacza rok 1902/1903 (prawdopodobnie rok ukończenia prac budowlanych). W czasie II wojny światowej w synagodze urządzono magazyn, a wewnątrz uległo zniszczeniu. Po wojnie obiekt częściowo przebudowano, w latach 50. pełnił funkcję magazynu, pod koniec lat 80. został wyremontowany i do 2013 roku użytkowany był jako siedziba biblioteki gminnej i Urzędu Stanu Cywilnego. Do dziś zachowała się konstrukcja drewnianego sklepienia pozornego w formie ostrosłupa o podstawie ośmioboku, a także wnęka po aron ha-kodeszu.

Układ urbanistyczny Wojsławic

Głównym elementem wpisanego do rejestru zabytków układu jest czworoboczny rynek zbliżony do kwadratu, częściowo zabudowany, z ulicami wybiegającymi z naroży i z pierzei wsch. oraz szosą Krasnystaw Hrubieszów przebiegającą wzdłuż pd. pierzei ; na pd. od rynku nieregularny plac targowy, w jego pobliżu dawna dzielnica żydowska. Zabudowa murowana i drewniana, przeważnie parterowa, pierwotnie szczytowa, po pożarze w 1915 roku kalenicowa, w rynku częściowo zwarta (pierzewa zachodnia); część domów z XIX wieku, większość z wieku XX, niektóre o skromnych cechach klasycystycznych, kilka w typie tradycyjnym z drewnianymi podcieniami na słupach od frontu. Drewniane domy podcieniowe (tzw. dom szewca Fawki), ul. Rynek 59, lata 20. XX wieku. Zespół dwóch, połączonych komórką, drewnianych domów podcieniowych, do połowy XX wieku zamieszkiwanych przez rodziny żydowskie. Pierwszy budynek zajmowali Abram, Aron i Icek Tuchman oraz Fejga Stachler, drugi Fajwel i Icek Szyld z rodziną. Od lat 40. do połowy 90. obiekt zamieszkiwany był przez rodziny Majuków i Chodakowskich. Rekonstrukcja domów znajduje się w Muzeum Wsi Lubelskiej jako element ekspozycji Miasteczko.

ZESTAWIENIE OBIEKTÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW**Ostrów Kolonia**

- cmentarz wojenny z I wojny światowej, nr rej.: A/57 z 9.12.1998

Turowiec

- cerkiew grecko-katolicka, ob. kościół rzym.-kat. par. pw. św. Barbary, 1832, nr rej.: A/1158 z 2.05.1988

Wojślawice

- układ urbanistyczny, XIX-XX, nr rej.: A/590 z 3.05.1972
- kościół par. pw. św. Michała Archaniola, XVII-XX, nr rej.: A/320 z 10.05.1967
- dzwonnica, nr rej.: j.w.
- cmentarz kościelny, nr rej.: j.w.
- plebania, nr rej.: j.w.
- cerkiew grecko-katolicka, ob. składnica Muzeum Wsi Lubelskiej, 1771, nr rej.: A/478 z 31.01.1970
- dzwonnica, 1914, 1929, nr rej.: A/478 z 16.05.2008
- synagoga, 1890, nr rej.: A/1152 z 2.06.1987

Wykaz zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków znajduje się na końcu opracowania.

6.3 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na terenie Gminy Wojsławice do szczególnie wartościowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa lubelskiego należą elementy wyposażenia kościoła pw. św. Michała Archaniola w Wojsławicach (m.in. ołtarz główny i ołtarze boczne, ambona, chrzcielnica oraz obrazy i rzeźby, a także sprzęty liturgiczne).

6.4 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy. Środowisko kulturowe gminy zawiera ponad 300 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych datowanych od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej.

Obszar gminy Wojsławice został dobrze rozpoznany pod względem archeologicznym, za pomocą badań powierzchniowych metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Gmina Wojsławice znajduje się w obrębie następujących obszarów AZP: 83 – 90, 83 – 91, 83 – 92, 84 – 89, 84 – 90, 84 – 91, 84 – 92, 85 – 90, 85 – 91. Na obszarze AZP 84 – 94 nie zewidencjonowano stanowisk archeologicznych z terenu gminy. Z analizy poszczególnych obszarów AZP wynika, że ważną rolę dla rozwoju osadnictwa gminy odegrała rzeka Wojsławka wraz z dopływami, w pobliżu których skupiają się punkty osadnicze.

Osadnictwo pradziejowe na tym terenie sięga mezolitu - środkowej epoki kamienia, nasiliło się w młodszej epoce kamienia - neolicie i rozwijało się w następnych epokach. Najsilniej zaznaczyło się

osadnictwo neolityczne i wczesnośredniowieczne oraz związane z epoką brązu, najrzadziej występują stanowiska z okresu wpływów rzymskich.

Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Wojsławice występują w dużej ilości, najczęściej na małych powierzchniach - do 1 ha, niekiedy - na 5 ha. Znaleźiska w postaci ceramiki, przedmiotów krzemiennych i fragmentów kości mają charakter stanowisk wielokulturowych świadczących o intensywnej penetracji osadniczej tych ziem, a więc o sprzyjających warunkach osadniczych tego terenu w różnych okresach dziejów.

Wszelkie prace ziemne prowadzone w obrębie stanowiska i w jego otoczeniu oraz przekształcenia naturalnego terenu (niwelacje, melioracje, infrastruktura techniczna, prace budowlane), wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i uzyskania warunków i wytycznych archeologicznych prowadzenia prac.

Ponadto osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne w razie ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić

o tym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub władze właściwej gminy. Jednocześnie obowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty, mogące go uszkodzić lub zniszczyć, do czasu wydania przez WKZ odpowiednich decyzji. Powyższe wynika z artykułu 32 ustawy o ochronie zabytków

i opiece nad zabytkami.

6.6 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów, takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, a także rzemiosła.

Tradycyjne zwyczaje lokalnej ludności w większości już zanikły. W okresie Bożego Narodzenia praktykowane jest jeszcze chodzenie po kolędzie jednak całkowicie zanikł inny rodzaj kolędowania, tzw. herody. W maju (rzadziej także i w czerwcu) przy kapliczkach odprawiane są śpiewane nabożeństwa. Praktykowany jest również tzw. obchód pól polegający na procesyjnym święceniu terenów uprawnych. Zachowały się niektóre zwyczaje związane z rytuałem pogrzebowym (trzykrotne uderzenie dnem trumny o próg drzwi wyjściowych, zatrzymanie zegarów i zasłonięcie luster w domu zmarłego; obowiązek pochówku w kompletnym, niezniszczonym stroju) i pośrednio z tym związana wiara w sny, w których zmarły o coś prosi (zazwyczaj jest to prośba o rzeczy doczesne, np. jedzenie, która interpretowana jest jako nawoływanie o modlitwę w intencji duszy zmarłego). Praktycznie zanikła tradycja tzw. świętych wieczorów od Bożego Narodzenia do Trzech Króli i towarzyszące jej przekonanie, że dusze zmarłych pojawiają się w tym czasie rodzinnych domach (po zmroku należało unikać używania ostrych narzędzi, aby uchronić dusze przed skaleceniem).

Nadal mają miejsce procesje wiernych w czasie parafialnych odpustów, Wielkiej Nocy i Bożego Ciała. W czasie Bożego Ciała w okna wychodzące na ulicę wstawiane są święte obrazy, najczęściej z wyobrażeniem Jezusa Miłosiernego. Ciągłe żywą tradycją jest łamanie gałązek z brzoźek, którymi dekorowane są cztery ołtarze polowe. Uświęcone gałązki przytwierdzane są do dachu w celu ochrony przed piorunami. Oktawa Bożego Ciała w języku potocznym do dziś zwana jest „wianeczkami” od małych wianków przynoszonych do poświęcenia. Przetrwał jeszcze zwyczaj suszenia i przechowywania wianków oraz bukietów ziół święconych 15 sierpnia, w święto Matki Boskiej Zielnej (pierwotnie zioła zatykane były za krzyże i święte obrazy oraz wykorzystywane w rolniczych rytuałach, na przykład przy tzw. okadzaniu bydła). Tradycją z pogranicza kultury pogańskiej i chrześcijańskiej są tzw. zielone świątki obchodzone pięćdziesiąt dni po Wielkanocy jako uroczystość Zesłania Ducha Świętego. Na terenie całej Chełmszczyzny dekorowano domostwa tatarakiem, zielonymi gałązkami, a czasem całymi drzewkami brzożowymi. Zwyczaj jest obecnie mniej popularny, ale ciągle obecny. Mało popularne jest już także wstawianie w czasie burz w okna zapalonych

gromnic lub wizerunków świętych „od ognia” (na przykład świętej Agaty), co miało uchronić domowników od piorunów i spowodowanych nimi pożarów.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron w zakresie dziedzictwa kulturowego oraz szans i zagrożeń.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
·Atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki ·Dobra drogowa dostępność komunikacyjna ·Niewielka odległość od siedziby powiatu ·Bogata historia gminy i całego regionu ·Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wartości kulturowej ·Zachowane cenne układy zabudowy folwarcznej ·Zachowane ślady kultury żydowskiej ·Duża liczba miejsc pamięci narodowej ·Obecność szlaków turystycznych ·Dobre oznakowanie szlaków turystycznych wraz z informacją na temat obiektów zabytkowych ·Aktywnie realizowany program rewitalizacji ·Wykorzystywanie funduszy unijnych ·Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Gminy ·Często aktualizowana strona internetowa Gminy, zawierająca informacje dotyczące historii i zabytków regionu ·Zaktualizowana baza danych Gminnej Ewidencji Zabytków	·Niewielka liczba miejsc noclegowych ·Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków ·Trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych ·Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego ·Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego ·Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych ·Brak obwodnicy Wojsławic
SZANSE	ZAGROŻENIA
·Zwiększenie środków budżetowych gminy na działania związane z ochroną zabytków ·Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie przy zabytkach ·Szersza promocja walorów kulturowych ·Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne ·Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby ·Dalszy rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym gminy ·Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) ·Powstawanie i dalszy rozwój istniejących	·Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do historycznego charakteru ·Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych ·Brak komunikacji na linii właściciele – władze samorządowe ·Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych ·Niezbędna skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska ·Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów

organizacji pozarządowych w sferze dziedzictwa kulturowego ·Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych ·Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Lubelskiego	·Brak wsparcia władz państwowych w wielu aspektach polityki samorządowej ·Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego ·Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych ·Kłęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe ·Akty wandalizmu
---	--

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WOJŚLAWICE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów gminy i charakter jego dziedzictwa kulturowego, są zgodne z celami wskazanymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także komplementarne w stosunku do pozostałych dokumentów planistycznych.

Ze względu na trudną sytuację budżetową gminy w świetle zmian finansowania samorządów, a także w związku z sytuacją epidemiczną na chwilę obecną gmina nie ma możliwości finansowania większych inwestycji związanych z zabytkami. Mając powyższe na uwadze bieżąca perspektywa gminnego programu opieki nad zabytkami skupiać się będzie na projektach tzw. „miękkich”, kładąc nacisk na edukację mieszkańców w zakresie lokalnej tradycji i kultury oraz działania promocyjne, a w miarę pojawiających się możliwości finansowych (w tym nowej perspektywy środków unijnych) program zostanie uzupełniony o działania inwestycyjne.

PRIORYTET I – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

Cel szczegółowy I.1 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych

Działania:

1. Przeznaczanie środków finansowych z budżetu Gminy na obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków.
2. Przeprowadzanie działań rewitalizacyjnych obiektów zabytkowych ze szczególnym uwzględnieniem:
 - Układu urbanistycznego Wojsławic (działania mające na celu zachowanie ładu przestrzennego na terenie objętym ochroną konserwatorską)
 - Rewitalizacja skweru przy pomniku Tadeusza Kościuszki
3. Wspieranie z budżetu działań ratunkowych przy obiektach w najgorszym stanie technicznym.
4. Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy identyfikacji celów.

Cel szczegółowy I.2 Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

Działania:

1. Rozwój jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów itp.
2. Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających zasoby historyczne gminy mieszkańcom i turystom.
3. Atrakcyjne przedstawianie obiektów za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych i muzycznych.

Cel szczegółowy I.3 Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w gminie

Działania:

1. Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi gminy, w tym z Lokalnym Programem Rewitalizacji.
2. Odpowiednia konserwacja zabytkowej zieleni, stanowiącej krajobraz kulturowy.

3. Bieżąca opieka nad cmentarzami i miejscami pamięci.

4. Rozszerzanie zasobu dziedzictwa kulturowego gminy, m.in. poprzez regularną aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków, inwentaryzację obiektów małej architektury, cmentarzy itp.

Cel szczegółowy I.4 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Działania:

1. Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich).

2. Realizacja uchwały regulującej przyznawanie środków z budżetu Gminy dla właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych.

3. Okresowe przeglądy zabezpieczeń obiektów zabytkowych zgodnie z Gminnym Programem Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych.

Cel szczegółowy I.5 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

Działania:

1. Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią

i kulturą, placówek muzealnych, lokalnych galerii, bibliotek oraz innych instytucji kultury.

2. Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego.

3. Włączenie elementów lokalnej historii i tradycji w program nauczania przedszkolnego i szkolnego

**PRIORYTET II – WYKORZYSTANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W PROMOCJI MIASTA
I ROZWOJU JEGO FUNKCJI TURYSTYCZNEJ**

Cel szczegółowy II.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Działania:

1. Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych.

2. Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów - np. turystyka eksploracji, gry miejskie, gry wojenne.

3. Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym.

4. Postawienie na innowacyjność projektów w celu wyróżnienia się spośród miast konkurencyjnych.

5. Działania na rzecz poprawy dostępności zabytków dla osób niepełnosprawnych w zakresie podlegającym kompetencjom Urzędu Gminy.

Cel szczegółowy II.2 Wykorzystanie mediów, Internetu i multimediów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych

Działania:

1. Dbanie o aktualizację strony gminy

2. Wykorzystanie nowoczesnych technologii dostępnych w profesjonalnych serwisach internetowych, a także w urządzeniach mobilnych.

3. Wprowadzenie warstwy informacyjnej na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków do istniejącego systemu informacji przestrzennej.

4. Opracowanie interaktywnej mapy gminy wskazującej obiekty lokalnego dziedzictwa kulturowego.

5. Współpraca z mediami tradycyjnymi i internetowymi w dziedzinie promocji lokalnych zabytków.

6. Uczestnictwo w targach, konferencjach czy sympozjach promujących walory turystyczne, a także uczestnictwo w konkursach na najlepiej zadbane zabytek, najciekawszy produkt turystyczny itp.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wojsławice powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów oraz parafii, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Gminy Wojsławice zadania będą wykonywane bądź wspierane przez miejskie jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, placówki kultury – np. biblioteka) oraz wydziały Urzędu Gminy w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów
- o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie z środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi).

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo- konserwatorskich przy zabytkach,
- liczbę obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczbę wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczbę utworzonych szlaków turystycznych,
- liczbę wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ww. ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej ww. tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

Ødotacje ministra kultury ,

Øprogramy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

Øpromesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

Ødotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,

Ødotacje powiatowe,

Ødotacje gminne,

Ødotacje Województwa,

Ødotacje Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny.

Źródła zagraniczne:

Øźródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,

Øźródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

11.1 ŹRÓDŁA KRAJOWE

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ MINISTRA WŁAŚCIWEGO DS. KULTURY

Zgodnie z artykułem 73 ustawy o ochronie zabytków jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku. Artykuł 74 stanowi, iż dotacji udziela minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzki konserwator zabytków.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. W wyjątkowych sytuacjach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Także w sytuacji, gdy stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Zgodnie z ustawą (art. 76) dotacja może być udzielona przed i po podjęciu prac z zakresu ochrony zabytków, a szczegółowe rozwiązania przewidują zwrot:

Ønakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;

Ønakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Art.77. precyzuje zakres prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych na jakie może być przyznana dotacja i jednocześnie stanowi syntetyczną listę działań podejmowanych w ramach ochrony zabytków i opieki nad nim. Nakładami, o których mowa w ustawie są:

- Øsporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- Øprzeprowadzenie badań archeologicznych, konserwatorskich lub architektonicznych,
- Øwykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- Øopracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- Øwykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- Øsporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- Øzabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- Østabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- Øodnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- Øodtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
- Øodnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- Ømodernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- Øwykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- Øuzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- Ødziałania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- Øzakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytkach wpisanych do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15,
- Øzakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku określa w drodze rozporządzenia właściwy minister.

PROGRAMY OPERACYJNE MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu. Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu, wiarygodność organizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Względnie najłatwiej dostępnym, ogólnopolskim źródłem finansowania zabytków, jest Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Dziedzictwo kulturowe”, Priorytet 1 „Ochrona zabytków”. którego celem jest ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich (np. Regionalnych Programów Operacyjnych).

O dofinansowanie mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (np. samorządowe jednostki kultury, kościoły lub związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe, itp.). Wnioskodawcami nie mogą być państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Skupia się on następujących celach:

- ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- konserwacja i rewaloryzacja zabytków;
- udostępnianie zabytków na cele publiczne.

Wnioskodawcy mogą otrzymać dotację na:

Oprace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;

Oprace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;

Oprace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

Można jeszcze wspomnieć o priorytecie 3 „Kultura ludowa”, którego celem jest wzmacnianie poczucia tożsamości regionalnej, zachowanie i przekaz wartościowych elementów kultury ludowej oraz promowanie działań artystycznych będących twórczym upowszechnianiem elementów sztuki regionalnej.

Dotacje przeznaczone są np. na działania o charakterze edukacyjnym służące przekazywaniu umiejętności i tradycji, szczególnie w formie tzw. „warsztatów tradycyjnych rzemiosł”, „szkół tradycji” i „szkół ginących zawodów” a także działania na rzecz ochrony unikalnych elementów kultury tradycyjnej, szczególnie w zakresie architektury regionalnej oraz dziedzictwa niematerialnego. O dotacje mogą ubiegać się samorządowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe i prowadzący działalność gospodarczą w sferze kultury.

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANÝCH UDZIELANE PRZEZ WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTEKÓW

1. Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

- a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) konserwację i rewaloryzację zabytków;
- c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

- a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego;

- b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych

w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły

i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r.

o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

- a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 ze zm.);
- b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych;
- c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie

w przypadkach gdy:

Øzabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,

Østan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek o których mowa w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. ksero karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania obiektu sporządzony przez autora programu prac konserwatorskich, ekspertyza techniczna itp.).

DOTACJE WOJEWÓDZKIE

Proces dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, odbywa się zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie odpowiedniej uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa.

DOTACJE POWIATOWE

W myśl art. 81. ust. 1. i 2. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

Art.82. 1. precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. nr 142, poz. 1591 ze zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Miasta lub Gminy.

DOTACJE MINISTERSTWA SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI – FUNDUSZ KOŚCIELNY

Środki Funduszu Kościelnego, stosownie do art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 61, poz. 354), można przeznaczyć na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej.

Dotowane będzie tylko wykonanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt - w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.

11.2 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE W RAMACH FUNDUSZY STRUKTURALNYCH

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO NA LATA 2014 – 2020

W ramach RPO mogą być realizowane projekty z zakresu dziedzictwa kulturowego poprzez Działanie 7.1 Dziedzictwo kulturowe i naturalne – projekty regionalne. W ramach konkursu wsparcie mogą uzyskać następujące typy projektów:

1. Prace konserwatorskie, prace restauratorskie, modernizacja i roboty budowlane (z wyłączeniem rozbiórki) dotyczące zabytków i zespołów tych zabytków wraz z otoczeniem i/lub przystosowanie ich na cele kulturalne.

2. Roboty budowlane i modernizacja infrastruktury kultury (w szczególności ośrodki kultury, biblioteki publiczne itp.) przyczyniającej się do aktywnego udziału społeczeństwa w kulturze.

3. Projekty z zakresu ochrony dziedzictwa niematerialnego.

4. Monitoring i zabezpieczenie obiektów infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń.

Jednocześnie w ramach 1 i 2 typu projektów dopuszcza się:

- zakup i modernizację wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu,
- roboty budowlane i modernizację infrastruktury technicznej i sanitarnej (w tym z zakresu przystosowania obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych),
- zagospodarowanie terenu wokół obiektów (m.in. budowa miejsc parkingowych),
- działania związane z imprezami kulturalnymi, takimi jak wystawy i festiwale oraz kampanie promocyjne, bezpośrednio związane ze wspartą infrastrukturą kulturalną (do 5% kosztów kwalifikowalnych projektu)

Dodatkowo, w ramach możliwych do realizacji typu projektów, dopuszcza się ochronę zabytków ruchomych wyłącznie jako element projektu.

Beneficjenci:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- Jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawną
- Parki narodowe i krajobrazowe
- PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne
- Organizacje pozarządowe
- Spółki prawa handlowego, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki

- Podmioty działające w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne
- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną działające w sferze ochrony środowiska, kultury, turystyki

W przypadku jednostek współprowadzonych z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego dofinansowanie projektów będzie możliwe w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Projekty takich jednostek nie będą mogły uzyskać dofinansowania w ramach RPO WL.

Należy podkreślić, że brak jeszcze ram nowej perspektywy funduszy, w momencie jej pojawienia się należy sięgnąć do dokumentów programowych. Więcej szczegółów można znaleźć na stronie internetowej: <http://www.rpo.lubelskie.pl/>

PROGRAM OPERACYJNY INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego największe znaczenie ma oś priorytetowa VIII – Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury, w ramach której wskazano Priorytet inwestycyjny 6 C – Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Priorytet zakłada lepszą dostępność infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego oraz wzrost kompetencji kulturowych społeczeństwa jako ważnych elementów konkurencyjności gospodarki. Rezultatem interwencji będzie poprawa uczestnictwa społeczeństwa w kulturze skutkująca wzrostem poziomu kompetencji kulturowych oraz postaw kreatywnych, jako ważnych elementów poprawy konkurencyjności gospodarki.

W ramach priorytetu inwestycyjnego wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, w tym znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO i liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. Przewiduje się również realizację projektów dotyczących rozwoju zasobów kultury jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury, pełniących rolę kulturotwórczą i rolę ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski. Wspierane będą również nowoczesne rozwiązania w zakresie dostępu do kultury.

Wsparciem objęte zostaną projekty dotyczące infrastruktury małej skali, dla których maksymalna wartość wynosi 5 mln euro kosztów całkowitych; w przypadku projektów dotyczących dziedzictwa kulturowego znajdujących się na liście UNESCO próg ten wynosi 10 mln euro. Beneficjentami w ramach priorytetu inwestycyjnego będą instytucje kultury, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Dziedzictwa UNESCO. Wsparcie będą mogły uzyskać również partnerstwa projektowe zawiązane przez uprawnionych beneficjentów

Grupami docelowymi wsparcia będą użytkownicy wspieranej infrastruktury, tj. mieszkańcy całej Polski oraz turyści (również zagraniczni). Infrastruktura ta zlokalizowana jest głównie na terenie miast wojewódzkich (i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie) oraz w mniejszym stopniu w miastach regionalnych i subregionalnych.

11.3 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE POZAUNIJNE

MECHANIZM NORWESKI I MECHANIZM FINANSOWY EOG

Środki nowej perspektywy Mechanizmu zostały uruchomione w drugiej połowie 2011 roku. Dofinansowanie może sięgać nawet 90% kosztów kwalifikowanych w zależności od rodzaju beneficjenta. Wzorem poprzedniej perspektywy będzie można ubiegać się o środki w ramach priorytetu poświęconego ochronie kulturowego dziedzictwa europejskiego, a w szczególności na projekty dotyczące:

Ørewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, szczególnie realizowane w ramach przyjętych strategii rozwoju produktów turystyki kulturowej,

Ørewitalizacji historycznych obszarów miejskich,

Ørewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne zespołów fortyfikacyjnych oraz budowli obronnych,

Ørewitalizacji obiektów poprzemysłowych o wysokiej wartości historycznej na cele kulturalne, w szczególności na muzea nowoczesności,

Ørenowacji, ochrony i zachowania miejsc pamięci i martyrologii,

Øbudowy i rozbudowy publicznych i niekomercyjnych instytucji kultury o europejskim znaczeniu,

Øbudowy, rozbudowy, odbudowy i adaptacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury,

Økompleksowych programów konserwacji i digitalizacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych i archiwaliów istotnych dla europejskiego dziedzictwa kulturowego,

Øtworzenia systemów zabezpieczeń przed nielegalnym wywozem dzieł sztuki oraz zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem.

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY WOJSŁAWICE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wojsławice jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego gminy, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy

i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców

i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy Wojsławice, bogactwo obiektów posiadających wartości zabytkowe oraz skuteczne działania samorządu w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminy w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej

w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania gminy Wojsławice jako miejsca przyjaznego turystom i inwestorom, dumnego ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającego o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

WYKAZ OBIEKTÓW WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

1	Czarnołozy	Dom (drew.)	8
2	Huta	Dom (drew.)	71
3	Huta	Dom (drew.)	79
4	Huta	Kapliczka	112
5	Majdan	Dom (drew.)	12
6	Majdan	Dom (drew.)	14

7	Majdan Nowy	Dom (drew.)		54
8	Majdan Ostrowski	Kapliczka (murowana)		19
9	Majdan Ostrowski	Szkoła (murowana)		100
10	Ostrów	Dom (drew.)		11
11	Ostrów	Zagroda Dom (drew.) Stodoła, obora (drew.)		23
12	Ostrów	d. zespół szkolny szkoła drew., park		32
13	Ostrów	Dom (drew.)		65
14	Ostrów Kolonia	D. zespół dworski Poletyłów: dwór mur., piwnica mur., spichlerz mur., stodoła z oborą mur.		36
16	Popławy	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena (drewniana)		
17	Putnowice Wielkie	Zagroda (dom drew., stodoła drew.)		14
18	Putnowice Wielkie	Kapliczka przydrożna (drewniana)		15
19	Putnowice Wielkie	Dom (drew.)		15
20	Putnowice Wielkie	d. szkoła (drew.)		
21	Putnowice Wielkie	d. szkoła (drew.)		19
22	Putnowice Kolonia	Zagroda dom drew. obora drew., stodoła drew.		9
23	Putnowice Kolonia	d. obora folwarczna (mur.)		16
24	Putnowice Kolonia	Kapliczka (mur.)		18

25	Wojśławice	Kapliczka św. Michała Archaniola	ul. Krasnostawska	
26	Wojśławice	Kapliczka św. Barbary (mur.)	ul. Grabowiecka	
27	Wojśławice	Kapliczka św. Floriana (mur.)	ul. Uchańska	
28	Wojśławice	Kapliczka św. Jana Nepomucena	ul. Uchańska/Szkolna	
29	Wojśławice	Kapliczka św. Tekli (mur.)	ul. Chełmska	
30	Wojśławice	Zespół dworsko-folwarczny: pozostałość zamku (fund. mur.) ruiny oranżerii (mur.) brama wjazdowa z oborą (mur.) ruiny stajni (mur.) park z aleją lipową rządcówka (mur.) dom (mur.) czworak (drew.) 2 czworaki (drew.)	ul. Uchańska ul. Uchańska	4 27
31	Wojśławice	Młyn drewniany	ul. Uchańska	1
32	Wojśławice	Dom	ul. Uchańska	26
33	Wojśławice	Zagroda (spichlerz drew., stodoła drew.)	ul. Uchańska	30
34	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Uchańska	34
35	Wojśławice	Spichlerz (drew.)	ul. Uchańska	105
36	Wojśławice	Zespół folwarczny (pozostałość): rządcówka (mur.) budynek gospodarczy(mur.) czworak (mur.), ogrodzenie (mur.)	ul. Uchańska	
37	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Chełmska	41
38	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Grabowiecka	64
39	Wojśławice	dawna plebania	ul. Rynek	4
40	Wojśławice	Dom (mur.)	ul. Rynek	8
41	Wojśławice	Dom (mur.)	ul. Rynek	11
43	Wojśławice	Dom (mur.)	ul. Rynek	13
44	Wojśławice	Dom (mur.)	ul. Rynek	14
45	Wojśławice	Dom (drew., tynkowany)	ul. Rynek	29

46	Wojśławice	Dom (drew.-mur.)	ul. Rynek	38
47	Wojśławice	Dom (drew.-mur.)	ul. Rynek	39
48	Wojśławice	Dom (drew.-mur.)	ul. Rynek	41, 42
49	Wojśławice	Dom (mur.-drew.)	ul. Rynek	43
50	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	47
51	Wojśławice	Dom (drew.-mur.)	ul. Rynek	48
52	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	49
53	Wojśławice	Dom (mur.)	ul. Rynek	54
54	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	58
56	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	78
57	Wojśławice	Dom (drew.-mur.)	ul. Rynek	80
58	Wojśławice	Dom (drew.-mur.)	ul. Rynek	108
59	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	109
60	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	110
61	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	111
62	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	112
63	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	113
64	Wojśławice	Dom (drew.)	ul. Rynek	114
65	Wojśławice	Młyn elektryczny	ul. Krasnostawska	21

Cmentarze i miejsca pamięci

1	Huta	Pomnik ofiar pacyfikacji 10-11.06.1945	
2	Krasne	Cmentarz unicki (przycerkiewny)	Działka nr 133
3	Putnowice Wielkie	Mogiła nieznanego żołnierza	
4	Turowiec	Cmentarz rzymskokatolicki	Działka nr 77/1, 77/2
5	Turowiec	Pomnik ofiar mordu dokonanego 10.04.1944	cmentarz rzymskokatolicki
6	Turowiec	Cmentarz polskokatolicki	Działka nr 32/6
7	Turowiec	Cmentarz prawosławny, d. unicki	Działka nr 32/3, 32/4
8	Wojśławice	Cmentarz rzymsko-katolicki, prawosławny, polskokatolicki	Działka nr 710

9	Wojsławice –	Cmentarz wojenny z I i II wojny światowej	
10	Wojsławice	Cmentarz żydowski z XVI w.	ul. Grabowiecka
11	Wojsławice	Cmentarz żydowski z 2 poł. XIX w.	ul. Grabowiecka
12	Rozięcín	Mogiła Nieznanego Partyzanta polskiego	
13	Rozięcín	Mogiła symboliczna mjr. Mikołaja Fiodorowa	
14	Rozięcín	Nieznana mogiła z II wojny światowej w lesie	
15	Wojsławice	Nagrobek Antoniego i Stanisława Moskwa, członków Ruchu Oporu	cmentarz rzymskokatolicki
16	Wojsławice	Grób Jana Henryka Kapicy	cmentarz rzymskokatolicki
17	Wojsławice	Grób Paweł Kapica	cmentarz rzymskokatolicki
18	Wojsławice	Nagrobek Antoniego Popka	cmentarz rzymskokatolicki
19	Wojsławice	Mogiła Bronisława Krzyszczuka – partyzanta	cmentarz rzymskokatolicki
20	Wojsławice	Nagrobek Szymona Typczyńskiego	cmentarz rzymskokatolicki
21	Wojsławice	Grób Mieczysława Gnidy i Tadeusza Sapiechy	cmentarz rzymskokatolicki

22	Wojsławice	Grób Stanisława Bradke – partyzanta	cmentarz rzymskokatolicki
23	Wojsławice	Nagrobek Wincentego Wolskiego	cmentarz rzymskokatolicki
24	Wojsławice	Nagrobek Józefa Popka – żołnierza AK	cmentarz rzymskokatolicki
25	Wojsławice	Grób Witolda Wasilewskiego	cmentarz rzymskokatolicki
26	Wojsławice	Grób Ryszarda Targowskiego – partyzanta	cmentarz rzymskokatolicki
27	Wojsławice	Nagrobek Kazimierza Zielińskiego	cmentarz rzymskokatolicki
28	Wojsławice	Nagrobek Leona Ochęduszek	cmentarz rzymskokatolicki
29	Wojsławice	Grób Alfreda Jeleniewskiego	cmentarz rzymskokatolicki
30	Wojsławice	Nagrobek Mieczysława Pazderskiego, Zbigniewa Góry,	cmentarz rzymskokatolicki
31	Wojsławice	Nagrobek Jana Kuhn	cmentarz rzymskokatolicki
32	Wojsławice	Pomnik ku czci poległych partyzantów AK, BCh, AL i partyzantów radzieckich	ul. Uchańska
33	Wojsławice	Pomnik Tadeusza Kościuszki	ul. Rynek
34	Wojsławice	Grób zbiorowy 60 pomordowanych wojsławickich Żydów	ul. Rynek 81 B

**WYKAZ NIERUCHOMYCH ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE GMINY
WOJSŁAWICE UJĘTYCH W WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW**

MIEJSCOWOŚĆ	AZP	NR STANOWISKA	DODATKOWE INFORMACJE
--------------------	------------	--------------------------	---------------------------------

		NA OBSZARZE	
Czarnołozy	84 - 90	3	Kurhan?
Czarnołozy	84 - 90	4	
Czarnołozy	84 - 90	5	
Czarnołozy	84 - 90	24	
Czarnołozy	84 - 90	25	
Czarnołozy	84 - 90	38	
Czarnołozy	84 - 90	43	
Czarnołozy	84 - 90	44	
Czarnołozy	84 - 90	45	
Huta	84 - 91	1	
Huta	84 - 91	2	
Huta	84 - 91	3	
Huta	84 - 91	4	
Huta	84 - 91	5	
Huta	84 - 91	6	
Huta	84 - 91	27	
Huta	84 - 91	28	
Huta	84 - 91	29	
Huta	84 - 91	30	
Huta	84 - 91	31	
Huta	84 - 91	32	
Huta	84 - 91	39	
Huta	84 - 91	40	
Huta	84 - 91	41	
Huta	84 - 91	42	
Kolonia Partyzancka	84 - 91	7	
Kolonia Partyzancka	84 - 91	24	
Kolonia Partyzancka	84 - 91	25	
Kolonia Partyzancka	84 - 91	26	
Krasne	83 - 91	32	
Krasne	83 - 91	33	
Krasne	83 - 91	34	
Krasne	83 - 91	76	
Krasne	83 - 91	77	
Krasne	83 - 91	78	
Krasne	83 - 91	79	
Krasne	83 - 91	80	
Krasne	83 - 91	81	
Krasne	83 - 91	82	
Krasne	83 - 91	83	
Krasne	83 - 91	84	
Krasne	83 - 91	92	
Krasne	83 - 91	35	
Krasne	83 - 91	36	
Kukawka	84 - 90	6	
Kukawka	84 - 90	7	
Kukawka	84 - 90	8	
Kukawka	84 - 90	9	
Kukawka	84 - 90	68	
Kukawka	84 - 90	78	

Majdan	85 - 91	27	
Majdan	85 - 91	28	
Majdan	85 - 91	29	
Majdan	85 - 91	30	
Majdan	85 - 91	31	
Majdan	85 - 91	32	
Majdan	85 - 91	33	
Majdan	85 - 91	34	
Majdan	85 - 91	35	
Majdan	85 - 91	36	
Majdan	85 - 91	37	
Majdan	85 - 91	38	
Majdan	85 - 91	39	
Majdan	85 - 91	40	
Majdan	85 - 91	41	
Majdan Kukawiecki	84 - 90	83	
Majdan Kukawiecki	84 - 90	84	
Majdan Kukawiecki	84 - 90	85	
Majdan Kukawski	85 - 90	59	
Majdan Kukawski	85 - 90	60	
Majdan Nowy	85 - 91	3	Grodzisko, C/45
Majdan Nowy	85 - 91	4	
Majdan Nowy	85 - 91	5	
Majdan Nowy	85 - 91	6	
Majdan Nowy	85 - 91	7	
Majdan Nowy	85 - 91	8	
Majdan Nowy	85 - 91	9	
Majdan Nowy	85 - 91	10	
Majdan Nowy	85 - 91	11	
Majdan Nowy	85 - 91	13	
Majdan Nowy	85 - 91	14	
Majdan Nowy	85 - 91	15	
Majdan Nowy	85 - 91	19	
Majdan Nowy	85 - 91	20	
Majdan Nowy	85 - 91	21	
Majdan Nowy	85 - 91	22	
Majdan Nowy	85 - 91	23	
Majdan Ostrowski	83 - 90	3	
Majdan Ostrowski	83 - 90	4	
Majdan Ostrowski	83 - 90	5	
Majdan Ostrowski	83 - 90	6	
Majdan Ostrowski	83 - 90	7	
Majdan Ostrowski	83 - 90	8	
Majdan Stary	84 - 90	10	
Majdan Stary	84 - 90	11	
Majdan Stary	84 - 90	12	
Majdan Stary	84 - 90	13	
Majdan Stary	84 - 90	14	
Majdan Stary	84 - 90	15	
Majdan Stary	84 - 90	86	
Majdan Stary	85 - 90	61	

Majdan Stary	85 - 90	62	
Ostrów	84 - 90	48	
Ostrów	84 - 90	49	
Ostrów	84 - 90	69	
Ostrów	84 - 90	70	
Ostrów	84 - 90	71	
Ostrów	84 - 90	72	
Ostrów	84 - 90	73	
Ostrów	84 - 90	74	
Ostrów	84 - 90	75	
Ostrów Kolonia	84 - 90	1	
Ostrów Kolonia	84 - 90	16	
Ostrów Kolonia	84 - 90	50	
Ostrów Kolonia	84 - 90	51	
Ostrów Kolonia	84 - 90	52	
Ostrów Kolonia	84 - 90	53	
Ostrów Kolonia	84 - 90	54	
Ostrów Kolonia	84 - 90	55	
Ostrów Kolonia	84 - 90	56	
Ostrów Kolonia	84 - 90	57	
Ostrów Kolonia	84 - 90	58	
Ostrów Kolonia	84 - 90	59	
Ostrów Kolonia	84 - 90	60	
Ostrów Kolonia	84 - 90	61	
Ostrów Kolonia	84 - 90	62	
Ostrów Kolonia	84 - 90	63	
Ostrów Kolonia	84 - 90	64	
Ostrów Kolonia	84 - 90	65	
Ostrów Kolonia	84 - 90	67	
Ostrów Kolonia	84 - 90	76	
Ostrów Kolonia	84 - 90	77	
Popławy	85 - 90	46	
Putnowice	83 - 92	27	
Putnowice	83 - 92	28	
Putnowice	83 - 92	68	
Putnowice	83 - 92	69	
Putnowice	83 - 92	70	
Putnowice	83 - 92	71	
Putnowice	83 - 92	72	
Putnowice	83 - 92	73	
Putnowice	83 - 92	74	
Putnowice	83 - 92	75	
Putnowice	83 - 92	104	
Putnowice	83 - 92	105	
Putnowice	83 - 92	106	
Putnowice	83 - 92	107	
Putnowice	83 - 92	208	
Putnowice Górne	83 - 92	93	
Putnowice Kolonia	83 - 91	66	
Putnowice Kolonia	83 - 91	67	
Putnowice Kolonia	83 - 92	8	

Putnowice Kolonia	83 - 92	9	
Putnowice Kolonia	83 - 92	10	
Putnowice Kolonia	83 - 92	11	
Putnowice Kolonia	83 - 92	11A	
Putnowice Kolonia	83 - 92	12	
Putnowice Kolonia	83 - 92	52	
Putnowice Kolonia	83 - 92	53	
Putnowice Kolonia	83 - 92	54	
Putnowice Kolonia	83 - 92	55	
Putnowice Kolonia	83 - 92	56	
Putnowice Kolonia	83 - 92	57	
Putnowice Kolonia	83 - 92	58	
Putnowice Kolonia	83 - 92	59	
Putnowice Kolonia	83 - 92	60	
Putnowice Kolonia	83 - 92	61	
Putnowice Kolonia	83 - 92	62	
Putnowice Kolonia	83 - 92	63	Kurhan?
Putnowice Kolonia	83 - 92	64	
Putnowice Kolonia	83 - 92	65	
Putnowice Kolonia	83 - 92	66	
Putnowice Kolonia	83 - 92	67	
Putnowice Kolonia	83 - 92	76	
Putnowice Kolonia	83 - 92	77	
Putnowice Kolonia	83 - 92	78	
Putnowice Kolonia	83 - 92	79	
Putnowice Kolonia	83 - 92	80	
Putnowice Kolonia	83 - 92	81	
Putnowice Kolonia	83 - 92	82	
Putnowice Kolonia	83 - 92	204	
Putnowice Kolonia	83 - 92	205	
Putnowice Kolonia	83 - 92	206	
Putnowice Kolonia	83 - 92	209	
Putnowice Wielkie	83 - 92	5	Cmentarzysko, C/38
Putnowice Wielkie	83 - 92	6	kurhan
Putnowice Wielkie	83 - 92	7	
Putnowice Wielkie	83 - 92	40	
Putnowice Wielkie	83 - 92	41	
Putnowice Wielkie	83 - 92	42	
Putnowice Wielkie	83 - 92	43	
Putnowice Wielkie	83 - 92	44	
Putnowice Wielkie	83 - 92	45	
Putnowice Wielkie	83 - 92	46	
Putnowice Wielkie	83 - 92	47	
Putnowice Wielkie	83 - 92	48	
Putnowice Wielkie	83 - 92	49	
Putnowice Wielkie	83 - 92	50	
Putnowice Wielkie	83 - 92	51	
Putnowice Wielkie	83 - 92	83	
Putnowice Wielkie	83 - 92	84	
Putnowice Wielkie	83 - 92	85	
Putnowice Wielkie	83 - 92	86	

Putnowice Wielkie	83 - 92	87	
Putnowice Wielkie	83 - 92	88	
Putnowice Wielkie	83 - 92	89	
Putnowice Wielkie	83 - 92	90	
Putnowice Wielkie	83 - 92	91	
Putnowice Wielkie	83 - 92	92	Cmentarzysko?
Putnowice Wielkie	83 - 92	207	
Putnowice Wielkie	84 – 92	61	
Putnowice Wielkie	84 – 92	62	
Putnowice Wielkie	84 – 92	63	
Putnowice Wielkie	84 – 92	64	
Putnowice Wielkie	84 – 92	65	
Putnowice Wielkie	84 – 92	66	
Putnowice Wielkie	84 – 92	67	
Putnowice Wielkie	84 – 92	68	
Stadarnia	84 - 90	17	
Stadarnia	84 - 90	18	
Stadarnia	84 - 90	19	
Stadarnia	84 - 90	20	
Stadarnia	84 - 90	21	
Stadarnia	84 - 90	22	
Stadarnia	84 - 90	23	
Stadarnia	84 - 90	26	
Stadarnia	84 - 90	27	
Stadarnia	84 - 90	28	
Stadarnia	84 - 90	29	
Stadarnia	84 - 90	46	
Stadarnia	84 - 90	47	
Turowiec	83 - 91	11	
Turowiec	83 - 91	12	
Turowiec	83 - 91	13	
Turowiec	83 - 91	14	
Turowiec	83 - 91	57	
Turowiec	83 - 91	58	
Turowiec	83 - 91	59	
Turowiec	83 - 91	60	
Turowiec	83 - 91	61	
Turowiec	83 - 91	62	
Turowiec	83 - 91	63	
Turowiec	83 - 91	64	
Turowiec	83 - 91	65	
Turowiec	83 - 91	68	
Turowiec	83 - 91	69	
Turowiec	83 - 91	70	
Turowiec	83 - 91	71	
Turowiec	83 - 91	72	
Turowiec	83 - 91	73	
Turowiec	83 - 91	74	
Turowiec	83 - 91	75	
Turowiec	83 - 91	85	
Turowiec	83 - 91	86	

Turowiec	83 - 91	87	
Turowiec	83 - 91	88	
Turowiec	83 - 91	89	
Turowiec	83 - 91	90	
Turowiec	83 - 91	91	
Turowiec	84 - 91	22	
Witoldów Kolonia	84 - 90	33	
Witoldów Kolonia	84 - 90	34	
Witoldów Kolonia	84 - 90	35	
Witoldów Kolonia	84 - 90	36	
Witoldów Kolonia	84 - 90	37	
Witoldów Kolonia	84 - 90	42	
Wojśławice	84 - 90	30	
Wojśławice	84 - 90	31	
Wojśławice	84 - 90	32	
Wojśławice	84 - 90	39	
Wojśławice	84 - 90	40	
Wojśławice	84 - 90	41	
Wojśławice	84 - 91	8	Zamczysko, C/44
Wojśławice	84 - 91	9	
Wojśławice	84 - 91	10	
Wojśławice	84 - 91	11	
Wojśławice	84 - 91	12	
Wojśławice	84 - 91	13	
Wojśławice	84 - 91	14	
Wojśławice	84 - 91	15	
Wojśławice	84 - 91	16	
Wojśławice	84 - 91	17	
Wojśławice	84 - 91	18	
Wojśławice	84 - 91	19	
Wojśławice	84 - 91	20	
Wojśławice	84 - 91	21	
Wojśławice	85 - 90	1	Cmentarzysko, C/69
Wojśławice	85 - 90	2	
Wojśławice	85 - 90	3	
Wojśławice	85 - 90	4	
Wojśławice	85 - 90	8	
Wojśławice	85 - 90	9	
Wojśławice	85 - 90	10	
Wojśławice	85 - 90	11	
Wojśławice	85 - 91	24	
Wojśławice	85 - 91	25	
Wojśławice	85 - 91	26	
Wólka Putnowicka	83 - 92	94	
Wólka Putnowicka	83 - 92	95	
Wólka Putnowicka	83 - 92	96	
Wólka Putnowicka	83 - 92	97	
Wólka Putnowicka	83 - 92	98	
Wólka Putnowicka	83 - 92	99	
Wólka Putnowicka	83 - 92	100	
Wólka Putnowicka	83 - 92	101	

Wólka Putnowicka	83 - 92	102	
Wólka Putnowicka	83 - 92	103	
Wólka Putnowicka	84 – 92	13	
Wólka Putnowicka	84 – 92	14	Kurhan, C/57
Wólka Putnowicka	84 – 92	69	
Wólka Putnowicka	84 - 92	70	
Wólka Putnowicka	84 – 92	71	
Wólka Putnowicka	84 – 92	72	
Wólka Putnowicka	84 – 92	73	
Wólka Putnowicka	84 - 92	74	
Wólka Putnowicka	84 – 92	75	
Wólka Putnowicka	84 – 92	76	
Wólka Putnowicka	84 - 92	77	
Wólka Putnowicka	84 – 92	78	
Wólka Putnowicka	84 - 92	79	
Wólka Putnowicka	84 – 92	80	
Wólka Putnowicka	84 – 92	81	
Wólka Putnowicka	84 – 92	82	
Wólka Putnowicka	84 - 92	83	
Wólka Putnowicka	84 – 92	84	
Wólka Putnowicka	84 – 92	85	
Wólka Putnowicka	84 - 92	86	